

YÜCEL KARADAŞ

**OSMANLI ORDUSUNDA
MODERNİZASYON
VE
DEMODERNİZASYON
1826-1918**

DOĞU KİTABEVİ

Doğu Kitabevi - 133
Sosyologca Kitapları Dizisi - 63

T.C
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No:
16997

Sosyologca Kitapları Dizisi Yayın Yönetmeni
Ertan Eğribel /Ufuk Özcan

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni
E & M

Baskı-Cilt
Ofis Matbaa Yayın Kağıt San. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi, B Blok No: 386-387
Topkapı-İstanbul / Tel: 0212 576 47 15

1. Baskı: Haziran 2016

Bu kitabın tüm yayın hakları Doğu Kitabevi'ne aittir.
Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında tüm alıntılar ve görseller
Kültür Bakanlığı Telif Hakları Sözleşmesi
geređi yayınevinin iznini gerektirir.

ISBN: 978-605-9093-84-2

Doğu Kitabevi
Cağaloğlu Yokuşu, Narlıbahçe Sokak, No: 6 Cağaloğlu İstanbul
Tel: 0212 527 29 26 Faks: 0212 527 29 26

twitter:@dogukitabevi
Facebook:/dogukitabevi

www.dogukitabevi.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
Giriş	7

I.BÖLÜM

ORDU, MODERNİZASYON VE DEMODERNİZASYON

Aydınlanma.....	23
Aydınlanmanın Zemininde Rasyonalite Kavramı	31
Modern Bir Makine Olarak Ordu	34
Piyade	41
Ordu, Parçalara Bölme ve Derinleşmiş İşbölümü	45
Disiplin	53
Modern Askeri Örgütlenmenin Oluşturucularından Biri Olarak Jacques de Guibert	55
Uluslaşma ve Ordu	59
Kapitalizm ve Ordu	69
Ülkeler Arası Farklılıklar	84
Gelenek ve Demodernizasyon	97

II. BÖLÜM

OSMANLI ORDUSUNDA MODERNİZASYON VE DEMODERNİZASYON

Eski Alışkanlıklarla Yeni Bir Ordu: Asakir-i Mansure-i Muhammediye ..	111
Zorunlu Askerlik ve Toplumsal Yapıların Direnci	126
Olanaksızlıkların Ürünü Olan Bir Teşkilat: Redif	150
Harbiye Mektebi ve Askeri Eğitim	158

Harbiye Mektebi ve Demodernizasyon.....	175
Osmanlı Ordu Modernizasyonunda Tali Kalmış Bir Alan: Sağlık.....	186
Modernleşme Sürecinde Osmanlı Ekonomisi ve Ordu	195

III. BÖLÜM

ÜÇ SAVAŞIN SOSYO-TARİHSEL ANALİZİ

93 Harbi	207
Kafkas Cephesi ve Osmanlı Ordusunun Durumu.....	213
Savaştaki Başarılar	241
93 Harbi Tuna Cephesi	245
Plevne Savunması	263
Balkan Harbi, II. Abdulhamid Dönemi ve Sonrası	271
Osmanlı Ordusunda Alman Etkisi	275
Alaylı-Mektepli Meselesi ve 31 Mart Vakası.....	279
Balkan Harbi- Muharebe Sahnesi	294
Kumarbaz: Kısa Bir İttihat ve Terakki Cemiyeti, Enver Paşa ve Mustafa Kemal Analizi.....	326
I. Dünya Savaşı.....	337
Kafkas Cephesi	353
Kısaca Sarıkamış Muharebeleri.....	372
Çanakkale Cephesi.....	377
Suriye- Filistin Cephesi	392
Irak Cephesi	417
Sonuç.....	434
KAYNAKÇA	440

ÖNSÖZ

Bir Dünya haritasında Osmanlı'nın en geniş sınırlara ulaştığı 16. yy.da kapladığı alan ile, Rusya'nın 19.yy.da kapladığı alan karşılaştırıldığında; Rusya'nın hemen hemen Osmanlı'nın iki katı alanı kapsadığı görülür. Bu iki kat alan aynı zamanda iki kat fazla doğal kaynak anlamına da gelmektedir. Bu nedenle Osmanlı'nın son üç yüz yılında karşısındaki başlıca düşman olan Rusya'ya karşı, birkaç istisna dışında, sürekli yenilmesinde şaşırtıcı bir yan yoktur. Zira Osmanlı, bütün kuruluş ve gelişim döneminde kendisinden çok daha zayıf ve çok daha az insan ve doğal kaynakları yönlendiren rakiplerle karşılaşmış ve dolayısı ile onları yenmiştir. Bu süreçte iki istisna vardır ve ikisi de Avrupa'da değil, doğudaydı. Bunlar, Timur orduları ve İran. Büyük insan yığınlarını harekete geçirebilen bu iki güçten ilkinde yenilmiş, ikincisine ise diz çöktürememişti.

Yeni ve Yakınçağlarda rakip olan diğer güç Avusturya idi ve bu devlet, özellikle 18. yy.'a kadar ne coğrafi, ne askeri ne de nüfus yönünden Osmanlı ile baş edebilecek bir potansiyele sahip değildi.

Osmanlı'nın gerileyiş ve yıkılış sürecini hızlandıran devlet Rusya idi. Bunun başlıca sebeplerinden biri, Rusya'nın daha kuruluş süreci olan 17. yy.'da bile Osmanlı ile boy ölçüşebilecek nüfus ve doğal kaynakları harekete geçirebilmesiydi. İkinci etmen Rusya ile Osmanlı'nın sınırdaş olmasıydı ve Rusya'nın batıdaki ve güney batıdaki her ilerleyişinin kaçınılmaz olarak Osmanlı'nın aleyhine olmasıydı. Ayrıca Osmanlı'nın Avrupa'daki tebaasının önemli bir kısmının Ortodoks Slav, yani Rusya'nın egemen nüfusuyla aynı olması, Rusya'nın Osmanlı aleyhine genişlemesinin diğer bir nedenidir. Çünkü savaşlarda Rus ordusunu motive eden temel etmenlerden biri, 'mazlum Hristiyanları Türklerden kurtarma' idi. Geçmişe dönük bir tahmin yapılırsa, eğer Rusya olmasaydı Osmanlı gerileyiş ve çöküş sürecini bu kadar sarsıcı biçimde yaşamazdı, hatta sınırları biraz daralmış biçimde de olsa varlığını bugün bile sürdürüyor olabilirdi denebilir.

Yani Osmanlı'nın son iki-üç yüz yılına damgasını vuran ekonomideki gerileyiş, savaşlardaki yenilgiler, ordu ve toplumsal hayatın diğer alanlarındaki modernizasyon çabaları ve her şeye rağmen devletin sonuçta yıkılması, Rusya'nın bu süreçteki etkisi hesaba katılmadan anlaşılamaz.

Bu çalışmanın başından beri beni yönlendiren, ama yönlendirirken önümü tıkamayan; bazı sorunlar yaşasak da, beraber çalışmaktan zevk aldığım Yrd. Doç. Dr. Bekir Balkız'a; Prof.Dr. Önal Sayın ve Prof. Dr. İzzet Duyar'a, Prof.Dr. Ayşe Durakbaşı teşekkür ederim.

GİRİŞ

Kurulduğu 1299'dan 17. yy.'ın sonuna kadar, yaklaşık 400 yıl boyunca Avrupa'da yapmış olduğu hemen hemen tüm savaşları kazanan Osmanlı ordusu, ne oldu da 1683 tarihindeki II. Viyana kuşatmasından ve bu kuşatma sonrası ortaya çıkan, Osmanlı açısından dezavantajlı durumu resmiyete kavuşturan 1699 tarihli Karlofça Antlaşması'ndan sonra genelde Avrupa, özelde Batı Avrupa ordularına karşı yenilmeye başlamıştı? Tarih kitapları, coğrafi keşiflerle ticaret yollarının değişmesinin Osmanlı'yı önemli bir ekonomik gelirden yoksun bıraktığını, bu yoksunluğun hem toplumsal hem de askeri çöküşü beraberinde getirdiğini yazarlar. Bu kitaplarda yazılan başka bir şey, Osmanlı'nın doğal sınırlarına ulaştığı ve genişleme kapasitesi doyumuna ulaştığı için çöküşe girildiğidir. Veya kapasitesi zayıf padişahların, sadrazamların, devlet yöneticilerinin iktidarı ellerinde bulunduruşu, saraydaki kadınların iktidara ortak oluşu gibi beşeri faktörlerin rol oynadığı da bu kitaplarda yazılır.

Bunların hepsinin çöküşte payı vardır, ne var ki bu çöküşün nasıl başladığı tam anlamıyla açıklanabilmiş değildir. Çünkü çöküş açısından bir milat olarak kabul edilen II. Viyana Kuşatması'nda Osmanlı ordusu dönemin en güçlü Batı Avrupalı devleti olan Habsburg İmparatorluğu'nun merkezini kuşatmaktaydı ve kuşatma az daha başarıyla sonuçlanacaktı. Ordu bu kuşatmada oldukça başarılı bir performans sergilediğinden şehrin düşmesine ramak kalmıştı. Osmanlı ordusunun bu kuşatma esnasında yaptığı istihkamlardan zamanın Batılı gözlemcileri övgüyle söz etmişlerdir (Murphey, 2007: 32). O zamanların Osmanlı ordusunda yazışma kültürü üzerinden işleyen merkezi bürokratik mekanizma Batı Avrupa'daki hiçbir ülkede olmadığı kadar gelişmişti. "Tedarik taleplerini karşılamak için, sahadaki güçler tarafından hissedilmeden, hatta öngörülmeden müdahale eden bürokratik yapı, Osmanlı askeri girişiminin başarısı için kritik bir önem taşımaktaydı. Askeri idare ve genel bürokratik beceriler Osmanlı askeri gücünün en gizli boyutunu oluş-

turmaktaydı”(Murphey, 1007: 117). Karlofça Antlaşması’nın hemen akabinde, 1700 yılında yapılan Mora Seferi’nde orduda tutulan kayıtlar bu konuda örnek olarak verilebilir. Bu seferde ordunun malzeme ve besin yönünden tüm girdi çıktıları, asker sayıları vb. ayrıntılı biçimde defterlere işlenmiştir ve bu defterler, o dönem Avrupa ordularının arzu ettiği kayıt sistemini fazlasıyla karşılıyordu (Ertaş, 2007). Murphey hesaplama anlayışına dair şunları yazmaktadır: “Osmanlıların ‘logisticos’ hesaplama alanındaki yetenekleri, I. Süleyman’ın hükümdarlık dönemiyle ilişkilendirilen kayıt tutma devrimi ve bürokratik uygulamaların standardizasyonunun yanı sıra, merkezi bir toprak tasarrufu (miri) sahip olmaları nedeniyle muazzam bir gelişme göstermişti”(Murphey, 2007: 123). Murphey, bu satırlardan önce şunları yazar: “On yedinci yüz yılın sonunda Osmanlılar savaş için kaynaklara el konulması ve dağıtılmasında merkezi modellerin geliştirilmesi açısından Avrupalı çağdaşlarından fersah fersah ilerideydiler. 1683’teki başarısız Viyana Kuşatması gibi geç bir tarihe kadar, Avrupalı gözlemciler, Osmanlıların örgütsel becerilerine ve büyük orduları sadece seferber edebilmeleri değil, aynı zamanda bunları ikmal ve destek sağlama konusundaki yeteneklerine hayretle bakıyorlardı”(-Murphey, 2007: 122).

Dolayısıyla Murphey’in bu ifadelerinden, yenilgiler konusunda psikolojik eşik oluşturan II. Viyana Kuşatması başarısızlığının kökeninde Osmanlı ordusunun defter tutma, hesaplama kapasitesi gibi sonradan modernlikle bağlantılandırılan uygulamalarda Batı Avrupa ordularından geride olmasının yatmadığı anlaşılmaktadır. Peki bu kuşatmada yenilginin sebebi neydi? Murphey, bunun iki sebebinin olduğunu yazar. İlki, Batı Avrupa’da merkezi devletlerin oluşumuyla bu devletlerin daha kalabalık asker gruplarını seferber etmeye ve finanse edebilmeye başlamaları, bunun da Osmanlı ordusunun aleyhinde gelişmesidir. İkinci olarak Osmanlı’nın önemli askeri destek gücünü oluşturan Tatarların –bunların mevcudu 40 bin ile 100 bin arasında değişmektedir) Rus tehlikesi nedeniyle seferden çekilmeleridir(Murphey, 2007: 33-4).

Bu kritik kuşatmadaki başarısızlık ve akabinde 1699’daki Karlofça Antlaşması’na kadar devam eden zincirleme yenilgilerle, savaşlarda asker toplayıp seferber etmede stratejik önemi olan psikolojik üstünlüğün Osmanlı’nın elinden çıktığı söylenebilir. Psikolojik üstünlüğün karşı tarafa geçmesinin, karşı tarafın ordusunu savaşlara daha büyük bir enerjiyle hazırlanmasına yol açarken Osmanlı ordu birliğinin sarsılmasına yol açtığı düşünülebilir. Çünkü ilerdeki satırlarda tekrar değinileceği gibi Osmanlı Devleti despotik, padişahın tekçi otoritesiyle yönetilen bir ülke olmaktan çok, geniş coğrafyaya

I. BÖLÜM

ORDU, MODERNİZASYON VE DEMÖDERNİZASYON

Aydınlanma

Aydınlanma kavramı, Reform ve Rönesans sürecini yaşamış Avrupa’da 17. yüzyılın sonlarına doğru başlayan ve 19. yüzyılın başına kadar devam eden bir tarihsel süreci tanımlamak için kullanılır. Böyle kısa bir dönem için kullanılmasına rağmen Aydınlanma’da bilim, siyaset, toplum kuramı ve en önemlisi felsefede ortaya atılmış düşüncelerin günümüze kadar devam ettiği kabul edilen modernlik veya kapitalizmin ana mayasını oluşturduğu söylenebilir. Nitekim Aydınlanma düşüncesinin sistematize olmuş hali olan pozitivizm, modern bilim ve düşünme tarzlarının hepsine analık etmiştir(Aslan, 1995:542).

Aydınlanma döneminin kaynaklarını Avrupa’daki dinde reform hareketleri ve Rönesansa kadar götürebiliriz. Reform, doğa, insan ve kutsal olanın birliğine ve insanların ellerinde olanla yetinmesi inancına dayanan Ortaçağ Katolik zihniyetinin yerine doğa ve kutsalı birbirinden ayıran, insanların yaptıkları eylemlerle sürekli kendini aşmasını salık veren Protestanlığın Avrupa’da giderek yayılmasına olanak tanıdı. Protestanlık mı burjuvazi ve kapitalizmi doğurdu? Yoksa burjuvazi ve sermaye birikiminin oluşumu mu Protestanlığın doğuşuna olanak tanıdı? Şeklindeki klasik tartışmaya girmeden Rönesans, Protestanlık ve burjuvazi-sermaye birikiminin gelişimi arasında bir koşutluğun olduğunu söylenebilir. Burada Protestanlığın ve onun da içinde bulunduğu düşünce evreninin (ki bu düşünce evrenini Protestanlığa indirgeyemeyiz. Çünkü Rönesansın büyük sanatçı ve düşünürlerinin önemli bir kısmı Katolikti: Leonardo de Vinci, Michalengelo, Machiavelli ve Protestanlığın varolduğu dönemde yaşamış olan Galileo ve Bruno) Aydınlanma ve modern düşünceye iki türlü katkısı olmuştı: Bunlardan ilki, Doğa ve insanın kutsiyetten arındırılıp bir inceleme nesnesine dönüştürölmesi. İkincisi, kendi elinde olanla yetinmeyi bilen kanaatkâr insan tipinin yerine, her daim kendini ve içinde bulunduğu konumu aşma çabası içinde olan bir insan tipolisini ön plana çıkarması.

II. BÖLÜM

OSMANLI ORDUSUNDA MODERNİZASYON VE DEMÖDERNİZASYON

Eski Alışkanlıklarla Yeni Bir Ordu: Asakir-i Mansure-i Muhammediye

Osmanlı Ordusu'nda modern uygulamaların hayata geçirilmesinin önüne engel çıkardığı düşünülen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp yerine tamamen modern tarzda örgütlenmiş, rütbe sistemi Batılı anlamda oluşturulmuş bir ordu olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin kurulmasının tam tarihi 16 Haziran 1826'dır. Yeniçeri Ocağı varken bu Ocak'la sürekli müzakere yapılarak, tavizler verilerek, bazen yapılması gereken uygulamalardan vazgeçilerek hayata geçirilmeye çalışılan modern uygulamalar, Ocak kaldırıldıktan sonra en azından yazılı düzeyde tümenden hayata geçirilmeye çalışıldı. Asakir-i Mansure, gerçekten modern olarak kurulması arzu edilen bir orduydı. Ancak bu ordunun dayanacağı modern bir toplumsal yapı, modern ulaşım ve iletişim sistemleri ve en önemli olarak kapitalist bir ekonomiye sahip olunmadığı için çoğu uygulama yazılı belge düzeyinde kalmaya mahkum oldu. Yeni ordunun zafiyetleri, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birleşince Osmanlı ülkesi tümenden savunmasız kaldı. Bir İngiliz gözlemcinin ifadesiyle Yeniçerilerin kaldırılması "Osmanlı sistemi içindeki büyük ve doğal bir emniyet subabının, sonuçları düşünülmeden tahrip edilmesi" anlamına geliyordu(Mardin, 2004: 277).

Ocağın o anki haliyle dışa kapalı, devletin ordu üzerindeki nüfuzunu sınırlayan yapısı, yeni dönüşüm çabalarına bir direnç oluşturmaktaydı. Var olan içsel özellikleri nedeniyle devlet, Ocak içindeki rütbe yükseltimine fazla müdahale edemiyor ve bunun yanında, sıradan askerle doğrudan bir bağ kurma olanağına sahip olamıyordu. Modern ordunun, devletin çıkarı doğrultusunda hareket eden bir yapıya sahip olması için hiyerarşinin modern devletin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden inşa edilmesi ve dışa kapalı olan yapının tasfiye edilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde, asker ve subay, modern işleyen ordu makinesinin bir parçası haline gelebilir, askerler modern tarzda bir eğitime tabi tutulabilir; savaş esnasında askerlerin savaşın içinde tutulması ve Yeniçeri Ağası'nın insafından çıkarılıp modern komuta

III. BÖLÜM

ÜÇ SAVAŞIN SOSYO-TARİHSEL ANALİZİ

Osmanlı ordusundaki modernizasyon ve bunu takip eden demodernizasyon süreçlerinin ordudaki yansımalarının en iyi takip edilebileceği alan, savaşlardır. I. ve II. Bölümde daha çok teorik ve kurumsallaşma yönünden incelediğimiz modernizasyon ve demodernizasyon durumlarının pratikteki etkisinin ne olduğu, savaşlarda bariz bir şekilde görülebilir. Bu bölümde de, ilk iki bölümde işlediğimiz konuların pratikteki yansımaları, Osmanlı Devleti'nin son yüz yılında yaşadığı üç büyük savaş üzerinden işlenecektir. Söz konusu tarihler arasında yaşanan 1850'lerdeki Kırım Harbi ile 1890'lardaki Yunan Harbi inceleme alanımızın dışında kalacaktır. Çünkü Kırım Harbi'nden Osmanlı Ordusu başarıyla çıkmış olsa da bu başarıda daha çok İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı'nın yanında savaşa aktif şekilde katılmasının azımsanmayacak rolü vardır. Yunan Harbi'nde de Ahmet Rıza'nın ifade ettiği gibi Osmanlı, "Yunan gibi satvet ve şevket-i askeriyesi haydudluktan, korsanlıktan ibaret küçük ve aciz bir devleti" mağlup etmiştir (Ahmet Rıza, 2004-5: 176). Bu nedenle Yunan Savaşı'nın güçlü, iyi örgütlenmiş bir orduya karşı verildiği söylenemez. Tabii buradaki iddiamız bu iki savaşın sosyolojik olarak analiz edilemeyeceği değildir. Ne var ki, inceleme alanı olarak seçtiğimiz üç savaş, Osmanlı Ordusu'nun tüm kapasitesiyle katıldığı, kapasitesinin zafiyet ve üstünlüklerinin açıkça görülebileceği savaşlardır. Aynı zamanda bu üç savaş, daha önce de ifade ettiğimiz gibi Osmanlı'nın kaderini çizmiştir.

93 Harbi

Osmanlı Devleti'nin büyük toprak kayıpları verdiği savaşlardan biridir 93 Harbi. Bu savaş, miladi 1877-78 yıllarında olmuştur ve bu tarih, Rumi takvimde 1293 tarihine karşılık geldiği için 93 Harbi adını almıştır. Osmanlı Devleti'nin bu kadar toprak kaybettiği bir savaşa girmesi önlenemez miydi? Savaşa ve tazminat kayıplarına mahal vermeden çok daha az bir toprak

İngiliz ordusu da asker kaybetmekteydi, ancak var olan sömürgeleri ve deniz ulaşımını elinde bulundurması nedeniyle dünyanın her yerinden cepheye asker taşıma gücüne sahip olduğundan bu kayıpları kolayca telafi edebiliyordu. Oysa Osmanlı ordusunun deniz ulaşımını kullanamaması, hem asker hem de cephane-mühimmat taşımada bu elverişli yolun kullanımını engellemekteydi.

Bağdat'ın terkinden sonra yaşanan trajik bir durum, daha önceden Bağdat üzerinde bir tehlike öngörmeyen Osmanlı Başkomutanlığı, Bağdat kaybedilince orayı geri almak için Suriye-Filistin Cephesi'ndeki askeri birlikleri zayıf düşürmek pahasına oradan Irak'a asker gönderilmesidir. Bu mesele bir süredir Suriye-Filistin Cephesi'nde görev yapan bazı subayların tepkisini çekmiştir. Suriye-Filistin Cephesi birlikleri ile Irak Cephesi birlikleri komuta bağlamında birleştirilip Yıldırım Orduları Grubu'nun kurulması bunun sonucudur. "Bağdat'ın kaybedilmesinden sonra da; her yönden çok önem taşıyan bu şehrin İngilizlerden geri alınması için açıkça bir taarruz maksadıyla -fakat büyük zorlukları dikkate almaksızın- Yıldırım Ordular Grubu kuruldu"(Sanders, 2007: 211). Bu tek komuta altında birleştirmeye bir cepheden ötekine asker aktarılmasının önü açılmış oldu. Böylece Suriye-Filistin Cephesi'nde savaşan askerlerin bir kısmının birleştirilmesiyle kurulan 7. Ordu, Bağdat'ı geri almak için görevlendirildi"(Von Kress, 2007: 314).

Bu çalışmada diğer cephelerle ilgili yapılan tespitin benzeri Irak Cephesi için de geçerlidir. Öyle ki Osmanlı ordusu savaşma kabiliyeti anlamında oldukça modern bir görüntü sergilemiş ancak lojistik alt yapıdaki demodernizasyon unsurları nedeniyle, savaşma kabiliyetini maksimum düzeyde göstermeyi başaramamıştır. Bu başarısızlık muharebelerin başlangıcından sonuna doğru giderek daha fazla artmış; lojistik alt yapıdaki demodernizasyon unsurlarının yakıcılığı cephe muharebelerinin ilerleyen zamanlarında daha fazla hissedilmiştir. Buna bir de Ordu Başkomutanlığı'nın yanlış kararları eklenirse, Osmanlı ordusunun bütün savaş azmine rağmen yenilgisinin kaçınılmaz olduğu daha iyi anlaşılabilir.

Sonuç

Avrupa'da orduların kitleleşmesi ve buna mukabil orduların modernleştirilmesi, akabinde gelen ulusal merkezi devletlerin oluşumuyla modern bürokrasinin ve fabrikanın oluşumuna kaynaklık eden temel faktörlerden biridir. Modern bürokrasinin ve fabrika sisteminin ayırıcı özellikleri olan işbölümü ve uzmanlaşma gibi olgular, en ideal tipik haliyle orduda bulunurlar. Bu yönüyle

ordu aslında modern toplumun ve onun kurumlarının uç noktadaki bir aynasıdır. Bu nedenle yapılan bir ordu analizi aynı zamanda bir toplum analizidir de. Dolayısıyla toplumsal hayatın kendisinde var olan tüm gerilimler ve ilişkiler değişik şekillerde orduya da yansır. Öyle ki Avrupa’da ortaya çıkan vatandaşlık uygulamaları, genel oy hakkı, kadınların eşit işe eşit ücret mücadelesi ve en nihayetinde kitlesel sanayi üretiminin ordu modernleşmesiyle yakın bağı vardır. Böylelikle ordunun kalabalıklaşıp zorunlu askerliğin ortaya çıkması eşit vatandaşlık ve genel oy hakkı ilkesinin oluşumuna; savaşımlara erkeklerin asker olarak katılmaları nedeniyle ortaya çıkan işgücü açığını kapatmak için fabrikalarda kadınların istihdam edilmesiyle kadınların eşitlik mücadelesinin yükselmesine; ve en nihayetinde yüz binlerce kişiden oluşan orduları beslemek, silahlandırmak, bir yerden başka bir yere taşımak için ortaya çıkan ihtiyaçların sanayi üretimini tetiklemesine yol açmıştır. Bundan dolayı Avrupa ordularının modernleştirilmesi, bir bakıma toplumun modernleştirilmesidir de.

Avrupa ordularının modernleştirilmesine karşı ortaya çıkan direnişlerin tamamı aslında toplumsal zeminden kaynaklanmaktadır. Bu direnişler genel anlamda *demodernizasyon* kavramı altında toplanabilir. Demodernizasyon kavramı burada geleneksel toplumsal yapıların ve askeri ilişkilerin ordu modernleşmesine karşı geliştirdikleri direnişe tekabül etmektedir. Burada direnişten kasıt, yalnızca açık bir başkaldırıyı ifade etmez. Daha çok orduyu modernleşme işine giren yönetici kesimlerin geleneksel toplumsal yapılarla girdikleri pazarlığı da ifade eder. Ve bu pazarlık neticesinde demodernize edici geleneksel yapılar modern ordularda uzuz süre etkinliklerini değişik korumuşlardır. Uzun zaman içinde bu geleneksel yapılar ya tümden yok olmuşlar ya da modern ordu sistemine tümden entegre olmuşlardır. Burada söz konusu entegrasyon aslında toplumsal bir entegrasyonu temsil etmektedir. Çünkü az önce ifade edildiği gibi modern ordulara karşı geleneksel yapıların direnişi aynı zamanda toplumsal hayatta karşılığı olan bir direnişti. Örneğin toplumsal ayrıcalıklarını korumak için modern merkezileşmeye karşı çıkan aristokrasi, modern orduya da karşı çıkmıştır. Çünkü modern ordu bu sınıfın askeri ayrıcalığına karşı da bir saldırıydı. Böylelikle aristokrasinin modern ordularda konumunun ne olacağı bütün Batı Avrupa ülkelerinde sorun olmuştu ve her ülke bu sorunu kendi içsel ilişkileriyle halletmeye çalıştı. Neticede aristokrasinin direnişi bir orta yol bulunarak törpüldü; aristokrasinin modern topluma entegrasyonu bu sınıfın modern orduya entegrasyonu birbirine paralel işleyen bir süreçtir.

Osmanlı Devleti ordusunu modernleşmeye giriştiği zaman Batı Avrupa ülkeleri bu sürecin hemen hemen sonuna gelmişlerdi. Bu nedenle Osmanlı ordusunun modernleşmesi, Batı Avrupa ülkelerindeki deneyimleri referans